

термінологічний і понятійний довідник: Навч. посіб. / В.М. Литвин, В.І. Гусев, А.Г. Слюсаренко та ін. – К., 2002. 6. Історичне джерелознавство: Підручник / Я.С. Калакура, І.Н. Войцехівська, С.Ф. Павленко та ін. – К., 2002. 7. Історична хронологія. Календарні системи світу: Навч. посіб. із спеціальних допоміжних дисциплін для студентів істориків соціально-гуманітарного факультету КМПУ ім. Б.Д. Грінченка / Автор-укладач О.О. Тарасенко. – К., 2004. 8. Информационные революции и информационные технологии. http://imcs.dvgu.ru/lib/eastprog/revolutions_and_technologies.html. 9. Колодок А.В. Національні стратегії інформаційного суспільства: необхідність, переваги та стан щодо запровадження в Україні. http://www.isu.org.ua/catalog-26/i_id-60/library.html. 10. Леонтьева Г.А., Шорин П.А., Кобрин В.Б. Вспомогательные исторические

дисциплины: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений / Под ред. Г.А. Леонтьевой. – М., 2003. 11. Макаренко Є.А. Інформаційне суспільство, політика, право в програмній діяльності ЮНЕСКО. – К., 2001. 12. Савельев Є., Куриляк В. Нова економіка: мода чи єдиний шанс для нової країни. <http://www.dt.ua/2000/2250/34287>. 13. Силина І.Г. Ресурси по спеціальним історическим дисциплінам в сети Интернет <http://kleio.asu.ru/aik/internet/4.shtml>. 14. Специальные исторические дисциплины: Учеб. пособие / С.В. Белецкий, И.В. Воронцова, З.В. Дмитриева и др.; Сост. М.М. Кром. – СПб., 2003. 15. Тоффлер Э. Шок будущего. – М., 2002. 16. Уилсон Р.А. Психология эволюции. – К., 1999.

Надійшла до редколегії 12.10.08

А. Хачатрян, асп.

РЕСПУБЛІКА ВІРМЕНІЯ В АНГЛІЙСЬКО-АМЕРИКАНСЬКИХ ВІДНОСИНАХ У 1918–1920 рр.

Досліджено плани Сполучених Штатів та Великої Британії щодо "спадщини" Османської імперії після першої світової війни. Висвітлено місце Вірменії в англійських та американських планах. Розглянуто вірменське питання, як складова Закавказзя і як окремий об'єкт у зовнішній політиці США та Британії.

The investigational plans of United States and Great Britain in relation to "legacy" Osman empire after the first world war are studied in the article. The place of Armenia is analyzed in the English and American plans. The Armenian question is considered, as component Caucasian and as separate object in the foreign policy of the USA and Britain.

В західній, російській та вірменській науковій літературі значну увагу приділено впливу політики США та Великої Британії на становлення та розвиток незалежної Вірменської республіки в період 1918-1920 рр. При цьому дослідники плідно вивчали спільні риси англійсько-американської співпраці щодо Вірменії, а суперечності цих держав лишилися поза увагою наукової спільноти.

Відзначимо, що по закінченню Першої світової війни Вірменія являла собою економічно слабку та політично незрілу державу. Вірменська республіка пройшла крізь три етапи геноциду та масового винищення населення. Тому політична невизначеність молодого вірменського уряду, виснажлива боротьба двох політичних течій, пасивний характер вірменської дипломатії, постійний пошук "опікунів" з боку Великих держав врешті-решт неминуче призвели до загострення і суперечностей навколо вірменського питання в системі міжнародних відносин.

Вірменська проблема у зовнішньополітичному курсі Великої Британії на Закавказзі відіграла політикоформуючу роль, а період 1918-1920 років був для британського уряду визначальним у пошуках нової ролі й місця у світовій політиці, утвердження можливостей поновити свій вплив у різних регіонах світу по закінченні Першої світової війни. Вектор східної політики британської імперії по відношенню до Республіки Вірменія мав, перш за все, геополітичний чинник, в основі якого – конкурентна боротьба з Францією та Росією за вплив на закавказький регіон та проведення партнерської політики в регіоні зі Сполученими Штатами.

Сполучені Штати в даний період будували плани економічного затвердження в регіоні Кавказу та Закавказзя, а для реалізації своїх задумів у якості інструменту планувалось використати Лігу Націй.

"В реалізації зовнішньої стратегії США щодо розширення свого впливу в інших регіонах американський президент В. Вільсон особливу роль відводив Лізі Націй та мандатній системі, де Ліга повинна була забезпечити "відкриті двері" в закриті раніше для Сполучених Штатів колоніальні райони" [3, с.94], – стверджує відомий американський дослідник діяльності американського президента Р. Бейкер.

Прем'єр-міністр Великої Британії Ллойдж Джордж пропонував американцям певні території в Османській імперії, натомість американський уряд повинен був списати британські борги, не претендувати на території Китаю, Киликію, Сирію та Палестину, щодо яких офіційний Вашингтон мав особливі інтереси. Британське кері-

вництво використовувало різні засоби для того, щоб послабити американський вплив на колишні території Османської імперії: надмірне розширення територіального мандату США в кавказькому регіоні, на який через обмежену військову присутність, Вашингтон не міг претендувати, або ж зіткнення американських інтересів у кавказькому регіоні з Італією, Німеччиною та Австрією у територіальних та економічних питаннях.

В свою чергу В. Вільсон не приховував, що його пріоритети – Ліга Націй, Шань-дун, Киликія, Сирія, Палестина, отримання військових боргів Європи та мандат на всі вірменські землі. В цей час Велика Британія прагнула запобігти розвалу Османської імперії, даючи їй час та можливість для відновлення. Предметом англійсько-американських суперечностей стали Константинополь, Палестина, Мосул; Британія також виступила проти утвердження французів в Сирії та Киликії, а італійців – на Кавказі.

15 березня 1917 року англійський генерал Я. Сматс на сторінках офіційних видань представив світовій спільноті резолюцію та меморандум про Лігу Націй, запропонувавши незалежність турецьких домініонів з утворенням нової структури на кшталт "підімперії" та систему спеціальних мандатів для Росії, Австро-Угорщини та Туреччини. Я.Сматс стверджував, що нова структура замінить їх народам колишню метрополію і захистить їх від могутніх сусідів. Розпад Османської імперії внаслідок поразки у світовій війні ставив під загрозу саме існування її колишніх окраїнних народів. Щоб вижити східні народи прийняли незалежність, а їх колишня метрополія, Туреччина, перетворилася в агресивного сусіда. Дотримання мандатної системи могло стати гарантією, що народи колишньої імперії збережуть суверенітет та власну державність. На думку Я.Сматса, Закавказзя та каспійські області потребували "управлінської допомоги... зовнішньої влади, яка здатна забезпечити їм стійке управління". [11, с.465] Відносно Вірменії зазначалось, що "через різномірність в управління, автономія в повному сенсі слова... виключається". [11, с.465]

Вже 20 березня 1917 року на засіданні британського імперського кабінету розпочалось обговорення нової програми відносно мандатної системи, що справило значний вплив на американського президента В. Вільсона. Він ініціював створення спеціального наукового центру з вивчення проблем Закавказзя, де американські аналітики вивчали в комплексі питання Ліги Націй, Османської імперії та Вірменії. В результаті 10 листопада 1917 року

було запропоновано два варіанти можливого розвитку ситуації на Закавказзі: Константинополь з протоками та вся Туреччина знаходяться під міжнародним управлінням або мандат над автономією Вірменії, де вірменська республіка втричі збільшила свою територію.

Проте англійський прем'єр-міністр Ллойд Джордж випередив американського президента В. Вільсона, виступивши 5 січня 1918 року з промовою в парламенті відносно стратегії Британії в Османській імперії. В промові наголошувалось на "визнанні особливих національних умов для Вірменії, де встановлення суверенітету неможливо..." [1, с.11].

Отже на початку 1918 року англійці розглядали Вірменію у комплексі близькосхідних проблем, а американці вважали вірменську автономію окремим проблемним питанням у системі міжнародних відносин. В англійській зовнішній політиці пріоритетне значення мав Ірак, як нафтова держава, та стратегічно важливі Палестина і Сирія, а закавказькі республіки (азербайджанська, вірменська та грузинська) мали другорядне значення для Британії, тому вона з певних спірних ситуацій зі Сполученими Штатами або з Німеччиною пропонувала певні поступки саме за рахунок, наприклад, вірменської або ж грузинської республіки. Втім американці жодного разу у зазначений період не використовували терміну "незалежність" щодо Вірменії, американський політичний істеблішмент припускав лише "автономію Вірменії під наглядом іншої держави". [1, с. 14]

Таким чином, на початку 1918 року вірменський народ став предметом англійсько-американських переговорів, але не мав особливої важливості ні для обох з держав.

Відносини між Великою Британією та Сполученими Штатами особливо загострились в період з 29 жовтня по 4 листопада 1918 року під час Паризької мирної конференції. Під час мирної конференції 29 жовтня 1918 року радник американського президента Е. Хауз представив на розгляд світової спільноти "14 пунктів" Вільсона. Коментуючи кожен з представлених пунктів американські дипломати У. Ліппман та Ф. Кобба пояснили, що в зміст 5-го пункту покладено принцип мандату Я.Сматса, в 9-му пункті йшла мова про міжнародний контроль над Константинополем, виділення Анатолії туркам та утворення незалежної Вірменії. Відносно Росії акцентувалась увага на відміні Брест-Литовського договору і можливе визнання де факто урядів малих держав. Зі свого боку Велика Британія запропонувала Сполученим Штатам такий сценарій нового світоустрою: Сполучені Штати отримують мандат над Східною Африкою; Франції виділялась Сирія; Аравія отримувала автономію; Велика Британія контролювала Месопотамію та Палестину; перемир'я необхідно підписати за 5 тижнів. У відповідь на британські пропозиції американський президент писав, що не може залишитись осторонь проблем вірменського народу і тому повідомляє британську сторону, що "зробить все для того, щоб полегшити долю багаторазжального вірменського народу". [3, с. 23]

В той же час радник президента США Д. Міллер, вказуючи на слабкість військових та політичних позицій США на Близькому Сході та Кавказу, наполягав на тому, щоб до офіційної участі в Паризькій мирній конференції не залучалися делегати будь-яких національностей Росії. "Такі національні групи, ще несформованих держав, як вірмени... будуть безперечно прийняті і заслухані через своїх представників комітетами Конгресу, але вони не можуть бути допущені на Конгрес як держави-учасниці" [9, с. 28]. – стверджував радник американського президента.

20 листопада 1918 року в рамках мирної конференції між Францією та Великою Британією відбулась дис-

кусія щодо поділу сфер впливу над колоніями, де британський прем'єр заявив, що союзникам необхідно йти на територіальні поступки американцям, щоб "Сполучені Штати прийняли мандат і не займались опрацюванням загальних принципів Ліги Націй. Адже може постати питання про Панамський канал, Босфор та інші спірні території". [9, с.25]

Одночасно з британським дискурсом в Конгресі Сполучених Штатів гостро дискутувалось питання необхідності втручання США у справи Закавказзя та мандатних територій. Зокрема, на обговорення Конгресу була представлена концепція американського аналітика та ідеолога В.Вестермана щодо самовизначення та перспективного суверенітету Вірменії. Держсекретар Сполучених Штатів Р. Лансінг ідею відокремлення від Османської Туреччини та незалежність Вірменії назвав "вибухонебезпечною та руйнівною ідеєю". [7, с.48] У своїх доводах Р. Лансінг спирався на те, що "Вірменська республіка ще незріла до самостійності, а тому вона буде постійно звертатись як за політичною, так і за фінансовою допомогою до Америки... Сполучені Штати продемонструють британцям, що вони мають зацікавлення в кавказьких територіях, а цього показувати ні в якому разі не можна..." [7, с.85]

Як переконливо стверджує інший американський дослідник У. Ліппман Сполучені Штати не були готові до широкої військової експансії: влітку 1918 року за океаном знаходилось 170 тис. військовослужбовців; станом на грудень 1918 року з 4,8 млн. американських солдат, експедиційний корпус в Європі становив 1 млн. 867 тис. чоловік. Зростання американської військової присутності в Європі було помітним і резерви для подальшого нарощування сил США також були перспективними, проте американський уряд вирішив, на думку У. Ліппмана, поширювати свій вплив не стільки за рахунок військових сил, як за допомогою торгівельного капіталу. (Для порівняння Велика Британія в 1918 році в Туреччині мала близько 1 млн. солдат, а на Закавказзі приблизно 400 тис. британських військових) [8, с.209-210]

Британські експерти та аналітики за прем'єрства Ллойд Джорджа запевняли, що запропонована американська програма "14 пунктів" Вільсона несумісна з інтересам британської держави і може завдати пряму шкоду останній. [10, с.153] 26 грудня 1918 року відбувся другий раунд переговорів між США та Великою Британією щодо мирного врегулювання та розподілу територій. Зокрема, міністр закордонних справ Британії А. Бальфур, у відповідь на вимогу американців терміново створити Лігу Націй зробив пропозицію від імені Комітету зі східних справ на отримання мандату над Константинополем та Вірменією. Але американський президент твердо стояв на тому, що спочатку необхідно створити організацію, а потім вже ділити території. "Нехай Вірменія стане мандатом Ліги, а після цього Сполучені Штати подумують, чи потрібна їм присутність в цьому регіоні" [3, с.310], – наголошував американський президент.

Вже 23-24 січня 1919 року прем'єр-міністр Великої Британії Ллойд Джордж, прем'єр-міністр Франції Ж. Клемансо, міністр закордонних справ Італії Дж. С. Соніно та прем'єри домініонів спробували юридично розділити землі, включаючи Османську імперію, виходячи з фактичного володіння ними. Президент США знову висловив протест проти поспішного вирішення майбутнього Туреччини.

Вірменський історик Р. Гованісян, аналізуючи зміст вірменського питання в англійсько-американських відносинах, так пояснює зволікання американців щодо встановлення мандату над Республікою Вірменією: "Розділ Османської імперії за фактом окупації демонстрував реальну можливість для держав контролювати регіон. Для

опіки над османськими вірменами фактору боргу та широкої благодійності було недостатньо, тому не маючи достатньої військової присутності на Закавказзі, В.Вільсон не прагнув конкретних дій відносно мандату." [5] Велика Британія ж вела мову про стратегічну безпеку і військові інтереси в регіоні, разом з тим Ллойд Джордж заперечував кондомініум та міжнародне управління, що суперечило стратегічним цілям лідера США. Натомість британський прем'єр запропонував поділ турецької імперії за принципом завоювання. У відповідь В.Вільсон охарактеризував англійську пропозицію, як "відвертий розподіл здобичі" та звернувся до народів світу з вимогою негайно зупинити бойові дії. "Лише мирна конференція може встановити, кому землі належатимуть по праву" [6, с.310], – наголошував американський президент.

Черговий раунд засідання Паризької мирної конференції відбувався 28 січня 1919 року, на якому британська делегація представила Конференції "Проект резолюції з питання про мандат". У документі зазначалось, що "Вірменія повинна бути повністю відокремлена від Турецької імперії і це не несе загрози або шкоди щодо врегулювання в інших османських регіонах." [6, с.319] 30 січня 1919 року Рада десяти прийняла цей документ. Він мав певні гарантії юридичного оформлення вірменської державності. У документі також вказувалось на те, що низка спільнот Османської імперії "досягла такого рівня розвитку, коли їх існування як незалежних націй може бути попередньо визнано з попередньою підтримкою адміністративних рад і підтримкою державних мандатів до тих пір, поки вони не будуть в змозі існувати самостійно." [6, с.319] Далі в документі вказувалось, що "опіка над цими державами довіряється провідним націям світу, які в силу своїх ресурсів, досвіду та географічного положення можуть найкращим чином взяти на себе цю відповідальність." [6, с.320]

Після прийняття даного документу Ллойд Джордж звернувся до американського президента з пропозицією прийняти мандат над Вірменією в повному обсязі. Далі британський прем'єр навів низку аргументів чому саме Сполученим Штатам віддається мандат над Вірменією: по-перше, британський уряд не в змозі фінансово утримувати свої війська в Туреччині та на Закавказзі, з цієї причини варто, щоб і інші держави, наприклад, Франція, Італія та Сполучені Штати або посилили свою військову присутність в регіоні, або вдалися до фінансування британської присутності; по-друге, найкращою кандидатурою на роль посередника між Туреччиною та іншими державами колишньої Османської імперії є США, які жодного разу не воювали з Туреччиною, а тому й мають більш високий авторитет серед країн регіону, ніж Велика Британія. [4, с.478]

На пропозицію британського прем'єра американський президент В.Вільсон відреагував відкритим листом до всіх учасників Конференції. "Низка земель, – наголошував В.Вільсон, – будуть надто важким тягарем. Тому Сполучені Штати повинні отримати будь-яку користь в цій війні. В той же час ми не хочемо відхилитись від попередніх обіцянок. Але військову відповідальність США в Азії слід відкласти до тих пір, поки я не зможу пояснити американському народу всієї проблеми та не отримаю повного схвалення своїх планів в даному регіоні." [4, с.479] Лідер США запропонував віддати мандат на певні території Лізі Націй. В цей час між американськими та англійськими дипломатами точилася полеміка навколо питань прийняття Статуту Ліги Націй, обговорювали проблеми термінового укладання миру, дискутували африканське та турецьке питання.

В першій половині лютого 1919 року на Конференції союзники розглянули доповідь Верховної військової

ради про Туреччину та Закавказзя. В доповіді наголошувалось на кількості військ, які повинна була виділити кожна держава і місце їх дислокації в регіоні. Проте прийняття умов доповіді було заблоковано через те, що американський уряд відмовився виділити війська, мотивувавши відмову тим, що США не оголошували війну Туреччині, в наслідок чого питання мандатної системи знову було заблоковано.

Далі, до 14 березня 1919 року ситуація стала ускладнюватись і в США, і в Європі. В цей час в американському Сенаті республіканці виступили проти мандатної системи, негативно оцінили втрату Китайської провінції, критично поставились до опіки над Вірменією та Константинополем; суперечки навколо Версальського договору прийняли принциповий характер. Внаслідок чого В.Вільсон втратив дві третини голосів підтримки в Сенаті. [3, с.118]

В цей час лідери Європи спробували повністю змінити раніше опрацьовану зовнішню стратегію. Вони практично відмовились від Ліги Націй, попередньо узгодивши з французами сфери впливу в Сирії, Киликії та Месопотамії, а 23 лютого 1919 року Рада десяти вирішила передати Шаньдунську область Японії, наносячи потужний удар по інтересам США. Держави також прийняли рішення не розпускати війська. [1, с.132]

Наступним рішенням Ради десяти було створення комісії з визначення кордонів. Далі Рада розглянула меморандум про Палестину та запропонувала передати управління цим краєм Великій Британії. 11 березня 1919 року союзники звернулись до американського представника Е. Хауза з пропозицією списати британські борги в обмін на мандат над Вірменією, Константинополем та Киликією, від якої попередньо відмовлялись французи. Американський дипломат відповів, що слід зачекати результату переговорів президента США та Сенату, а вже потім розглядати пропозиції. [3, с.111]

Отже, в результаті проведення мирних переговорів в лютому – березні 1919 року британці позбавили США Шаньдуна, таким чином нейтралізувавши їх інтерес до Сирії та Палестини. Американська опіка над Киликією не виключалась, але це стало чинником американсько-французьких суперечностей. Вірменія та Константинополь, за задумом Лондона, віддавались американцям в обмін на британські борги, створюючи перспективу американсько-російського суперництва. Проте, В.Вільсон не бажав списувати британський борг, і натомість прагнув уникнути конфронтації з Росією.

20 березня 1919 року на черговому засіданні Ради в Парижі гостро дискутувалось питання мандату над Киликією, Сирією та Палестиною між союзниками. В.Вільсон відзначив, що "Киликія відрізає Вірменію від Середнього моря. У разі, якщо одна держава отримає мандат на південну частину, а інша на північну частину Вірменії, то це приведе лише до загострення протиріч, знаючи запальний характер вірмен." [6, с.345] Тому питання мандату над зазначеними областями знову було заблоковано.

З 21 по 31 травня 1919 року на третьому раунді переговорів в Парижі з Вірменського питання англійці запропонували виділити Франції Константинополь, всю Анатолію, Вірменію (якщо від неї відмовляться США) та Сирію. Але вже 28 травня 1919 року англійський уряд запропонував вже Сполученим Штатам "всю Туреччину в Європі та Азії, включаючи Сирію, але без Месопотамії та Палестини". [1, с.194] Зміст стратегії Ллойд Джорджа був наступним: зіштовхнути французів з американцями, пропонуючи кожному з них заздалегіть більше, ніж ті можуть прийняти. Так В.Вільсона цікавила Киликія та Палестина, а йому пропонували всю імперію без Палестини, але при цьому неминучим було протистояння з Францією.

Вже на початку червня 1919 року англійсько-американський військово-політичний союз фактично повністю розвалився, про що й заявив Ллойд Джордж на Раді. В цій обстановці турецький представник Дамад Ферід-паша зачитав 17 червня 1919 року на Конференції заяву від свого уряду. Згадуючи про суд над організаторами геноциду вірмен і "важливість інтересів 300 мільйонів мусульман" він обіцяв, що його держава "займеться розвитком матеріальної й духовної культури". [2, с.244] Вже 23 червня 1919 року Османський меморандум щодо нової організації імперії містив бажання "обговорити прикордонну лінію, яка повинна відокремити нову республіку від османської держави", якщо проголошена в Єревані Республіка Вірменія визнана державами Антанти.

В цей же час 18 липня 1919 року на засіданні Ради було зачитано послання В.Вільсона в якому значилось, що його уряд "не може в короткий термін визначитись щодо питання мандатів, а тому Сполучені Штати ще просять час для прийняття остаточного рішення". [2, с.244]

Таким чином, переговорний процес великих держав в Парижі 1919 року продемонстрував те, що неприоритетні питання були відкладені на другий план і, що окрім Франції в Киликії та Італії на Кавказі, інші дві Великі Держави – Велика Британія та Сполучені Штати Америки – не настільки зацікавлені долею Вірменії, щоб виділяти війська для її захисту.

1. Ллойд Джордж Д. Правда о мирных переговорах. В 2-х томах. Т.2. – М.: Иностранная литература, 1957. 2. Никольсон Г. Как делался мир в 1919 году. Пер. с англ. – М.: ОГИЗ, 1945. 3. Baker R.S. Woodrow Wilson abd world settlement. –N.Y.: Doubleday Page, 1992. 4. Churchill W.S. The aftermath (The world crisis, 1918-1928). –N.Y.: Scribner's Sons, 1929. 5. Hovannissian R. Armenia and the Caucasus in the genesis of the Soviet-Turkish entente // The Armenian Review. -1974, vol.27, N.1. 6. House E.M. The intimate papers of colonel House. Arranged by Ch. Seymour. –N.Y., 1928. 7. Lansing R. The peace negotiations: a personal narrative. –N.Y.: Noughton Mifflin, 1951. 8. Lippmann W. Public opinion. –N.Y.: MacMillan, 1947. 9. Miller D.H. My diary at the conference of Paris? With documents 1924-1926. – Vol. 2. –N.Y.: Appeal, 1928. 10. Rose K. The later Cecil. –N.Y.: Harper&Row, 1975. 11. Smuts J. Selections from the Smuts papers. Vol. 3. –Cambridge, Cambridge University, 1966.

Надійшла до редколегії 12.10.08

А. Шилова, канд. іст. наук

УКЛАДЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕЙТОНСЬКИХ УГОД

Розглянуто основні положення Дейтонських угод та проаналізовано хід їх виконання.

The article deals with the main provisions of the Dayton Agreements and also analyses their implementation process.

Кульмінацією довгих і напружених зусиль численних міжнародних організацій, окремих країн у пошуках дипломатичного розв'язання балканської драми стало укладення в американському місті Дейтоні 21 листопада 1995 року мирної угоди щодо боснійського врегулювання. Офіційно цю угоду було підписано 14 грудня того ж року в Парижі (в Єлисейському палаці) президентом Республіки Сербії С. Мілошевичем, президентом Республіки Хорватії Ф. Туджманом, головою Президії Боснії та Герцеговини А. Ізетбеговичем. Свої підписи під цим документом поставили керівники делегацій країн-членів "контактної групи" США, Росії, Великобританії, Франції, ФРН, у тому числі держсекретар США Уоррен Кристофер, а також представник Європейського Союзу, співголова Координаційного комітету міжнародної мирної конференції по колишній Югославії Карл Більдт [13, с.9].

Угодою було передбачено залишення Республіки Боснії та Герцеговини єдиною самостійною державою з повним визнанням її суверенітету та територіальної недоторканості у міжнародно визнаних кордонах у складі двох суб'єктів – Мусульмансько-хорватської федерації, якій відводився 51 відсоток території, та Республіки Сербської, якій відводилося 49 відсотків території [3, с. 15].

Боснія та Герцеговина повинна була стати демократичною державою, яка діє на основі законності, забезпечує дотримання основних міжнародно визнаних прав та свобод громадян. На території країни встановлювався режим вільного пересування осіб, товарів, послуг і капіталів. Біженцям надавалось право повернутися до місць свого постійного мешкання, їм гарантувалося повернення їхньої власності або виплата компенсації в разі її втрати. У відання центральних органів влади Боснії й Герцеговини передавалися питання зовнішньої політики, зовнішньої торгівлі, митної й фінансової політики, а також розпорядження загальними міжнародними системами комунікацій, контроль за всіма видами транспорту та фінансування урядових заходів. Відповідно до основного закону за суб'єктами Боснії та Герцеговини залишалися широкі повноваження, включаючи право паралельно встановлювати міжнародні зв'язки з сусідніми "державами". Республі-

ка Сербська отримувала фактичне й юридичне визнання, запроваджувалось її громадянство.

На загальнодержавному рівні боснійським громадянам було запропоновано обрати вищий державний орган – Президію, яка мала складатися з трьох представників (мусульманина, серба та хорвата), а також Скупщину (парламент) Боснії та Герцеговини, яка складалася з двох палат – Віча народів і Віча громадян. До Віча народів призначалося 15 делегатів: дві третини – від Боснійської Мусульмано-хорватської федерації (5 боснійців і 5 хорватів) і одна третина – від Сербської Республіки (5 сербів). До Віча громадян обиралися 42 депутати: дві третини – від Мусульмано-хорватської федерації і одна третина – від Сербської республіки. У Сербській Республіці обиралися її Президент і Скупщина, а в Мусульмано-хорватській федерації – тільки Скупщина, якій належало сформувати Президію федерації. За особливим принципом мав формуватися Конституційний суд. З 9 його членів трьох призначав Європейський суд з прав людини, чотирьох – Федерація Боснії та Герцеговини і двох – сербська сторона [3, с. 13].

Таким чином рівноправність трьох народів Боснії та Герцеговини забезпечувалась їх пропорційним представництвом у вищих органах влади. Враховуючи неминучість розбіжностей та суперечок між сербами, хорватами й боснійцями, в Конституцію закладався ретельно розроблений механізм їх вирішення правовими засобами.

Увесь комплекс заходів щодо мирного врегулювання в Боснії складався з двох блоків: перший стосувався врегулювання військових питань, спрямованих на роз'єднання ворогуючих сторін, розмінування територій, забезпечення перемир'я, контроль над рівнем озброєння тощо; другий – врегулювання громадянських питань, а саме – проведення виборів, формування місцевих органів влади, забезпечення прав людини й національних меншин, вирішення проблеми біженців, відбудови економіки й відновлення інфраструктури, надання гуманітарної допомоги. При цьому конфліктуючі сторони зобов'язалися все владнати протягом одного року. Для вирішення названих питань залучалися структури ООН, практично всі європейські організації (ЄС, ОБСЄ, Рада